De situatie

Het schijnt bijzonder moeilijk om de huidige binnenlandse politieke situatie juist te typeren. Wellicht kan men dit inderdaad nog het best uitdrukken door het tegenwoordig zoveel gehoorde en ook misbruikte woord: onbehagen. Dit gevoel van onbehagen is er in brede kring, zowel bij de oppositie als binnen de kring van de z.g.n. regeringspartijen — sinds kort ook bij de P.v.d.A. zowel ten aanzien van de economische toestand van het land, zij het wellicht in verminderde mate dan voorheen, als ten aanzien van de stand van zaken in de staatshuishouding. Het is m.i. niet te ontkennen, dat er voor deze gevoelens van onbehagen aanwijsbare redenen zijn.

De binnenlandse politieke toestand is er ondanks verschuivingen, die zich bij de gehouden verkiezingen hebben geopenbaard, in het afgelopen jaar niet duidelijker en sterker op geworden.

De economische recessie moge mede dank zij bestedingsbeperkende en daarnaast stimulerende maatregelen van de regering ten dele zijn opgevangen, de toestand van 's lands financiën baart onverminderd en zelfs in toenemende mate zorgen, en dat houdt op essentiële punten (huren en melkprijs) toch ook weer verband met structurele economische

omstandigheden. Op de hausse-stemming van een paar jaar geleden is bepaald wel iets van een kater gevolgd, en die pleegt nu eenmaal gepaard te gaan met gevoelens van onbehagen.

Nu meen ik, dat er allereerst aanleiding is ons ervoor te hoeden dat wij een gevoel van onbehagen gaan koesteren of ons er in gaan verlustigen. Want niet alleen is dat een vrij negatieve bezigheid, maar zij leidt ook eigenlijk nooit tot een werkelijke verbetering van de toestand. Het is bovenal bedenkelijk om uitsluitend te spelen op aanwezige gevoelens van onbehagen zonder voldoende het tegenwicht van het verantwoordelijkheidsbesef te laten gelden.

Men verneemt soms uitlatingen in de pers en op vergaderingen, die wat dit betreft beslist gevaarlijk zijn. Met betrekking tot het economische kan een dergelijke houding in haar doorwerking de conjunctuur schadelijk beïnvloeden; voor wat de politiek aangaat kan zij in haar doorwerking bij de grote massa de democratie in gevaarlijke zin schaden.

Dit wil allerminst zeggen, dat wij onze ogen zouden moeten sluiten voor het aanwezige onbehagen. Integendeel, het gaat hier om een reële zaak, die een deprimerende en verlammende invloed kan hebben op datgene wat allereerst nodig is, n.1.

een telijfgaan van de oorzaken van de gevoelens van onbehagen, want zij wijzen ergens op de aanwezigheid van een depressie.

Ik heb er in Uw vergadering reeds één en andermaal op gewezen, dat de huidige binnenlandse politieke situatie en met name de basis, waarop het huidige kabinet rust, ongezond is. Deze keer wil ik daarover om zelf niet het gevaar te lopen te gaan spelen op gevoelens van onbehagen — niet uitwijden. Ik handhaaf, wat dit betreft, volledig hetgeen ik bij vorige gelegenheden heb gezegd. Ook dat het wijzen op het ongezonde van de situatie geen disqualificatie van het kabinet, zoals het nu eenmaal zit, inhoudt.

Bij de algemene beschouwingen in de Tweede Kamer is overigens ook wel gebleken, dat de feitelijke positie van het kabinet zij het dan ook meer op negatieve dan op positieve gronden — momenteel niet wankel is.

Belangrijker is, dat wij allen het besef moeten hebben, dat er meer duidelijkheid en lijn, vooral ten dienste van de politieke oordeelsvorming van het Nederlandse volk, in de politieke verhoudingen moet komen.

Belangrijker is, dat allen die het aangaat zich erop voorbereiden waar mogelijk gezonder verhoudingen te bewerkstelligen op het ogenblik, dat het eraan toe is. Wanneer dit

zal zijn is op dit moment niet te zeggen. Normaal gesproken, zal dat op z'n vroegst in 1960 zijn.

En ik wil zeggen, dat wij ons overigens de bepaling van tijdstip en wijze waarop niet zullen laten voorschrijven door persorganen of personen, wier wellust het is in troebel water te vissen. Daarvoor is onze politieke en nationale verantwoordelijkheid te groot. De hunne natuurlijk in wezen ook, maar zij dragen haar nu eenmaal niet.

Waardering voor Mr. J. Algera

Op deze plaats moet ik een enkel woord wijden aan het aftreden om gezondheidsredenen van Mr. I. Alqera als Minister van Verkeer en Waterstaat.

geregeld met hem omgingen, was reeds enige tijd duidelijk geworden, dat de last van dit steeds belangrijker wordende en veeleisende departement hem in verband met zijn gezondheidstoestand physiek te zwaar dreigde te worden. Veel is in de afgelopen zware zes jaren van hem gevergd en op een respect afdwingende wijze heeft hij zijn beste krachten in de letterlijke zin van het woord aan het vaderland gegeven. Tijdens zijn ministerschap trof ons land de grote ramp van 1953. Onder zijn leiding werd dc materiële schade op energieke wijze hersteld. En dat onder zijn naam

het uit dit alles voortgevloeide grootse Deltaplan in gang mocht worden gezet, zal hem en ons bij de voortduur een reden tot voldoening en dankbaarheid zijn. Hij hield van zijn ambt. wat nog niet hetzelfde is als kleven aan de zetel.

Moge hij in de toekomst land en partij nog op een physiek minder veeleisende post kunnen dienen.

Gebrek aan regeerltracht

Het bestrijden van de oorzaken van het onbehagen op nationaal-economisch en rijks-budgetair terrein is ongetwijfeld een uitermate moeilijke zaak. Wat de regering in het afgelopen jaar ter bestrijding van de economische terruggang heeft gedaan, stemt op zichzelf tot dankbaarheid.

Des te meer is het te betreuren, dat de troonrede en de rijksbegroting van dit jaar niet getuigen van een doelbewuste en overtuigde politiek in dit opzicht, en vooral dat er geen regeerkracht uit spreekt.

Dit in tegenstelling tot de desbetreffende stukken van het vorige jaar, welke wél een sterke indruk hebben gemaakt en als zodanig ook door ons volk zijn gevoeld en aanvaard. Niemand zal ook maar één ogenblik de zwaarte en ingewikkeldheid van de sociaal-economische en financiële problemen van het moment kunnen ontkennen. En ook niemand zal

willen benijden hen die ertoe geroepen zijn te pogen deze problemen tot een oplossing te brengen. Tot het maken van smalende opmerkingen hebben wij zeker niet het recht.

Wij moeten vooral door onze houding en dat geldt voor het gehele Nederlandse volk de regering het regeren niet moeilijker te maken dan het in deze tijd toch al is. Het is gemakkelijk om stuurman aan de wal te zijn. Wij stellen daartegenover het gebed voor de overheid.

Maar tenslotte verwacht men van de regering in de zaken van het staatsbestuur, welke op haar weg liggen en daartoe behoort nu eenmaal, afgezien van de vraag of men dit al of niet ideaal vindt, ook die van lonen, prijzen en subsidie een doelbewust en gericht beleid.

Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat zij geen adviezen moet inwinnen. Ook als de wet het niet voorschreef, zou zij dat moeten doen. Maar wel zal zij tenslotte het beleid moeten bepalen, daarvoor moeten staan en zich daarvoor tegenover het volk verantwoordelijk moeten gevoelen.

Terecht heeft de nieuw opgetreden voorzitter van de S.E.R. er in zijn inauguratierede op gewezen, dat de S.E.R. wel verantwoordelijk is voor zijn adviezen, maar dat hij niet het beleid heeft te bepalen.

Men kan zich afvragen of de huidige structuur van ons staatsbestuur in zijn samenspel met de georganiseerde maatschappij het werkelijk regeren niet moeilijker heeft gemaakt. Ik geloof van wel. En dan zeg ik niet, dat wij van die structuur en dat samenspel af moeten. Zeker niet. De huidige omstandigheden vragen een andere ,,bewerktuiging" dan vroeger. Maar wel vergt zij van de regering dat zij zich meer dan ooit van de noodzakelijkheid van regeerkracht bewust is en deze ook demonstreert. Juist bij een structuur, een bewerktuiging van staat en maatschappij als de onze zal een regering die regeerkracht moeten tonen en de politieke risico s, welke daaraan verbonden zijn, moeten aanvaarden. Dat is het wat, ook in een democratische staat, van een regering wordt verwacht, en tenslotte door alle democratische partijen dat mag men toch aannemen — wordt gerespecteerd, althans bij hen respect afdwingt, mits de rechtvaardigheid en de mogelijkheden van democratische controle en publieke verantwoording worden in acht genomen.

Het is een nationaal belang van de eerste orde, dat het zo wordt gezien, en in praktijk gebracht.

Het is het Nederlandse volk in al zijn politieke en sociaal-economisch geledingen, dat dit in het belang van de grote

waarde en weelde der democratie in zijn eventueel ook onaangename gevolgen zal moeten aanvaarden, en het is de regering, die de moed en de durf moet hebben hier een groot, boven acute spanningen uitrijzend, goed hoog te houden.

Ik stel dit in algemene zin als een ernstig probleem in de moderne democratie zonder hierbij in het bijzonder het huidige kabinet in gebreke te stellen.

Wel zal men moeten toegeven, dat de zwakte van het huidige kabinet op dit punt mede daarin haar oorzaak vindt. dat de basis waarop het rust, niet voldoende mogelijkheden tot het tonen van regeerkracht biedt.

Verzwakking van het democratisch besef

Een ander, schijnbaar van het hiervoor genoemde losstaand, maar wel degelijk daarmede verband houdend, verschijnsel is dat van een bezorgdheid wekkende verzwakking van het democratisch besef van het volk, in de wezenlijke zin van het woord van een zich mede verantwoordelijk weten en interesseren voor de publieke zaak in de grondrichting van haar ontwikkeling. De neiging van een: het wel geloven, omdat er toch geen touw meer aan vast te knopen is, of nog erger van een toegeven aan een zuiver negatief onbehagen, omdat het toch een verloren zaak is, is uitermate gevaarlijk.

De zich van haar bijzondere regeerpositie bewuste overheid enerzijds en het zich van zijn verantwoordelijkheid bewuste volk anderzijds samen de beide grondpijlers van een democratisch staatsbestuur — worden in deze ingewikkelde en moeilijke tijd op een zware proef gesteld. Alleen zicht op de wezenlijke verhouding van overheid en volk, van staat en maatschappij, en alleen een zo eenvoudig en duidelijk mogelijk stellen van de verhouding tussen die componenten in de samenleving, zullen op de duur de democratieën, ook de Nederlandse, kunnen behoeden voor een débacle als die van de vierde Franse Republiek. Want deze débScle is op langere termijn gezien voor allen een teken aan de wand. En ook alleen op die manier kunnen wij sommige ook in ons land de kop opstekende ik zeg niet: anti'democratische, maar wel soms, misschien onbedoeld, de democratie ondermijnende — tendenzen de grond onder de voeten wegnemen, c.q. voorkomen.

Offers brengen

Zoals gezegd, staat de regering met betrekking tot de toestand van 's lands financiën voor grote moeilijkheden. En ook, terwijl de gehele materie nog in studie is, is wel duidelijk geworden, dat de huidige subsidielast op het gebied van de

landbouw en de huren uit een oogpunt van staatshuishouding onaanvaardbare vormen heeft aangenomen. Het staat tevens wel vast, dat daaraan iets moet gebeuren. Daarover schijnt in het kabinet geen twijfel te bestaan; zij mag er ook bij ons niet zijn.

Als wij het daarover eens zijn, dan betekent dit tevens, dat wij ons er heel eenvoudig van bewust moeten zijn, dat op de een of andere wijze in staats- en volkshuishouding offers gebracht zullen moeten worden, en dat nu anders dan een paar jaar geleden niet meer aan de orde is een verdeling van de welvaart, maar een verdeling van de tekorten, zij het ook dat wij hopen, dat het zal zijn een ,,reculer pour mieux sauter", enkele schreden terug om straks beter te kunnen springen. Als wij ons werkelijk van de noodzakelijkheid van offers bewust zijn, dan is dat mentaal reeds een winstpunt.

Voorts zal uitgangspunt moeten zijn, dat deze verdeling van tegenslagen, zal moeten plaats vinden op basis van rechtvaardige en billijke spreiding der lasten, gerekend naar maatstaven van draagkracht en economische en nationale functie voor de toekomst.

Daarbij zal dus zowel rekening moeten worden gehouden

met het incasseringsvermogen van de onderscheidene groepen als met de factoren, welke voor het bevorderen van het herstel van een toekomstig budgetair evenwicht en van nationale volkskracht noodzakelijk zijn. En dat kan en mag nimmer alleen een zaak zijn van de er direct bij betrokken bevolkingsgroepen op zichzelf, hetzij boeren of arbeiders, hetzij huizenbezitters of huurders. Het is een zaak van het gehele Nederlandse volk. Het vinden van het juiste evenwicht in de verdeling der lasten is zonder enige twijfel een uitermate moeilijke zaak. En het is goed, dat men daarvoor, zoals thans in de S.E.R. gebeurt, zij het ook ter advies, samen om de tafel gaat zitten, mits men dit niet in de stijl van intimidatie gaat doen. Maar als men om die tafel gaat zitten en als de regering zich daarop beraadt en als het Nederlandse volk, hetzij in zijn nationale vertegenwoordiging, hetzij in zijn verschillende groeperingen, zich daarop moet voorbereiden, dan is het een allereerste eis, dat men bereid is — en ik zeg nog eens weer, naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid en draagkracht — o[fers te brengen.

Dat is een eis, die aan het Nederlandse volk in al zijn maatschappelijke en economische schakeringen gesteld moet worden. Voorafgaande aan de vraag, op welke wijze de lasten moeten worden verdeeld, is daarom beslissend het

aantwoord op de vraag, of men bereid is offer te brengen. Dat is een praealabele vraag. En een vraag die allen raakt. en daarbij zal niemand zichzelf bij voorbaat reeds mogen uitsluiten en alleen naar de ander mogen zien.

De internationale toestand

In de afgelopen maanden heeft de internationale toestand onverminderd hevige spanningen en ook acute gevaren te zien gegeven.

Het aan land zetten van Amerikaanse troepen in Libanon, gevolgd door Engelse in Jordanië, in deze zomer, was het klinkt merkwaardig in verband met het gevaar, daaraan mogelijk verbonden opluchtend en geruststellend. Wellicht is velen bij dit optreden de angst om het hart geslagen. Het is evenwel, gelukkig, gebleken, dat hier de angst niet de raadgeefster is geweest.

De vastberaden houding der Amerikanen in de verwikkelingen om Formosa heett nadien het vertrouwen in een duidelijke politiek van president Eisenhower nog versterkt. Ik geloof, dat in de laatste maanden met name de nogal vaak becritiseerde figuur van Minister Dulles aan gezag in de wereld heeft gewonnen.

Het is noodzakelijk, dat wij ons zeer duidelijk achter de

in kritieke omstandigheden door de Verenigde Staten betoonde vastberadenheid stellen. Daarover bestaat, geloof ik, in het algemeen in ons land ook geen twijfel. Maar desondanks is het, naar ik meen, nodig dat wij dat ook duidelijk uitspreken na de consequenties daarvan goed tot ons te hebben laten doordringen. Na vooral goed tot ons te hebben laten doordringen, dat het erom gaat, dat tegenover agressiepogingen van het onrecht, op een klein gebied geprobeerd, maar op de gehele wereld gericht, alleen een vastberaden en volgehouden „neen" op zijn plaats is. Een niet mis te verstaan „neen" is, op Korea, in Libanon of op Formosa, menselijkerwijs gesproken, bepalend geweest voor het behoud van de wereldvrede en voor een overheersing door het brute geweld.

Wij allen spelen een rol

Het is temidden van de voortdurende ernstige spanningen in de wereld van het allergrootste belang dat wij ons niet door angst of gevoelens van onzekerheid laten beheersen. Dat geldt niet alleen voor de meest verantwoordelijke staatslieden der wereld, maar dat geldt niet minder voor de volken van het Westen en voor ieder persoonlijk, ook voor ieder van ons, al hebben wij er rechtstreeks geen enkele vinger

in en gevoelen wij ons er vaak maar heel passief in betrokken. Want wij zijn maar niet passief in deze spanningen. Of wij het willen of niet, wij spelen tenslotte allen een actieve rol. Ten kwade, indien wij hetzij door angst, hetzij door z.g.n. neutralisme naar buiten de indruk van onzekerheid en zwakheid geven. Ten goede, indien innerlijke vastberadenheid en moed naar buiten blijken.

Duidelijke eendracht nodig

Er is in de laatste jaren hier en daar wel eens gebleken een zekere neiging zich tegen de Verenigde Staten van Amerika af te zetten. Onduidelijkheid in de Amerikaanse politiek — b.v. ten aanzien van N. Guinea — heeft stellig ook wel eens aanleiding gegeven tot kritiek, waarbij wij overigens ook nimmer uit het oog mogen verliezen, dat Amerika op een heel andere schaal internationale politiek bedrijft dan wij ons vaak bewust zijn. Maar kritiek zullen wij de V. S., indien dat nodig is, zeker niet behoeven te besparen. Het westerse bondgenootschap is tenslotte wars van elke satellietgedachte.

Wel echter zal het besef van de levensnoodzakelijkheid van een duidelijke eendracht binnen het Atlantisch bondgenootschap, de niet alleen militaire maar ook politieke ruggegraat van het Westen, moeten weerhouden van het ontstaan

ener mentaliteit van een zich afzetten tegen Amerika. Want dan zou ons het meesmuilen over mislukte Amerikaanse kunstmaanprojecten — en daar is overigens na het sindsdien gepresteerde ook geen aanleiding meer toe — nog wel eens duur kunnen komen te staan. In het bijzonder de staatslieden staan voor enorme verantwoor-delijkheden en voor vaak huiveringwekkende beslissingen. Voor de vastberadenheid, welke in de afgelopen maanden is getoond, moeten wij dankbaar zijn en voorkomen, dat wij haar eventueel door onze houding aan het wankelen zouden kunnen brengen. Ten aanzien van de morele steun van de Europese staten in dezen zal — met behoud van alle recht op zakelijke kritiek — geen onzekerheid mogen bestaan.

Het vraagstuk van de atoomoorlog

In dit verband wil ik mijnerzijds niet voorbijgaan aan het aangrijpende vraagstuk van de atoomoorlog, dat velen in onze tijd zo benauwt. En hoe zou dat ook anders kunnen. Bij een beschouwing van deze zaak past de allergrootste ernst en een diep besef van onze verantwoordelijkheid als naar Gods beeld geschapen mens. Bewogen beschouwingen als van Buskes en Dippel kan het christenhart niet langs zich heen laten glijden. Het is zo begrijpelijk, dat juist nu de ge-dachte van het pacifisme op velen weer vat krijgt.

De opvallende aanhang van de Pacifistisch-Socialistische Partij bij de verkiezingen heeft laten zien hoezeer ook in ons land de gedachte van de „derde weg" ener militaire weerloosheid als antwoord op de onvoorstelbare gevolgen van een moderne oorlog met kernwapens om zich heen heeft gegrepen. Dit raakte weliswaar electoraal in het bijzonder de socialistische kring, maar het is duidelijk, dat ook daarbuiten niet weinigen met het vraagstuk in de knoop zitten. Het is niet voor niets, dat de kerken zich ermede hebben bezig gehouden.

Vooral hier zullen wij ervoor moeten waken, dat wij ons verstrikken in onze menselijke problematiek. Want als wij dat doen, stelt het vraagstuk der atoombewapening ons voor een onoplosbaar dilemma. Een zo beangstigende zaak als deze kunnen wij alleen benaderen, wanneer wij haar uitheffen boven de menselijke probleemstelling en haar stellen onder de toetssteen van Gods geboden. Dan alleen kan er rust zijn voor een radeloos hart. wanneer wij weten, dat ook in een zo hoogst ernstige zaak als deze de mens geen norm in zichzelf is en tenslotte ook geen doel in zichzelf, maar dat God regeert en dat Hij Zijn plan met het mensdom volvoert.

Indien wij dit atoom-vraagstuk uitsluitend zouden moeten

bezien als een ethisch probleem in de onderlinge omgang van mensen en volken, dan zouden wij er niet alleen met een atoomoorlog, doch met geen enkele oorlog ooit uitkomen.

Als wij deze zaak uitsluitend benaderen vanuit de intermenselijke verhoudingen, gesteld onder een menselijk geïnterpreteerd gebod der liefde, en niet tegelijkertijd evenzeer acht geven op het ambt der overheid tenslotte een stuk van het Goddelijk liefdesbestel — als Goddelijke opdracht om met het zwaard daadwerkelijk en effectief de ongerechtigheid in die intermenselijke verhoudingen tegen te gaan en de vrijheid en de gerechtigheid te beschermen, raken wij met het oorlogsprobleem onherroepelijk principieel in het slop.

Als wij uit het oog verliezen dat de overheidsopdracht

een opdracht is van dezelfde God, die ook het gebod der naastenliefde stelt, beide naast elkander en tegelijkertijd geldend voor dit aardse leven, komen wij vast te zitten en is er geen oplossing voor geloof en hart.
De overheid vindt in de zondige samenleving de oorlog, en — God verhoede het op een gegeven ogenblik ook de atoomoorlog op haar weg bij de bestrijding van het onrecht,

ten behoeve waarvan zij met het zwaard van Godswege in haar ambt is gesteld. En zij heeft ambtshalve te zorgen, dat dit zwaard goed gewet is.

Het is niet aan ons, mensen, om op een gegeven ogenblik, indien naar onze mening het zwaard der overheid, om effectief te kunnen zijn, de grens van een nog aanvaardbare scherpte zou moeten overschrijden, de ambtelijke overheidsopdracht en de uitvoering daarvan, welke erop gericht moet zijn het geweld van het onrecht in bedwang te kunnen houden en zo nodig te onderdrukken, terzijde te stellen.

In het najagen van een verantwoorde, d.w.z. bijbelsverantwoorde, ethische samenleving van mensen en volken, zal het element van het overheidsinstituut moeten zijn verdisconteerd. Anders laten wij de bijbelse ethische normen los en vervallen tot een eigengerechtigd en uitzichtloos humanisme, d.w.z. een op mensen drijvende ordening van het leven.

Als de overheden, los van de regels, welke God voor de instandhouding, zolang Hij dat nodig acht, van de door de zonde ten diepste aangevreten en ontwrichte samenleving heeft gesteld, zouden menen te moeten kiezen tussen een onverhoopt noodzakelijke toepassing der modernste wapenen tegen een angstwekkende bedreiging van geestelijke ontrechting en knechting van haar onderdanen enerzijds, en een

blijkbaar onvermijdelijk vrij spel geven aan deze vreselijke terreur anderzijds, dan zouden zij zich voor een voor mensen onoplosbaar dilemma gesteld zien, en in haar functie als het ware vanzelf tot inactiviteit en passiviteit zien genoopt.
Menselijkerwijs gesproken, en dat is, ik stem het toe, op zichzelf niet zonder gevaar — zouden wij reeds lang in een derde wereldoorlog en onder een Russische bezetting geraakt zijn, indien het Westen niet tijdig de atoom-bommen had bezeten.
De westelijke mogendheden zouden na 1945 maar eens verder hebben moeten ontwapenen dan zij reeds gedaan hebben, zouden dan haar overheden niet terecht ernstig in gebreke zijn gesteld?

Zou het niet zo zijn, dat men soms tegen atoombewapening spreekt, zoals men doet, omdat men weet en er, misschien onbewust, van uitgaat, dat de overheid de weerloosheid tóch niet toepast? De regeringen zouden maar eens hebben moeten doen, wat de pacifisten vragen!

Ik weet wel, dat deze manier van redeneren de pacifisten in de huidige omstandigheden en nu het nog niet te laat is, niet toespreekt en overtuigt. En ik begrijp dat.

De pacifisten en dan gaat het in feite thans om de

eenzijdige atoom-ontwapenaars zeggen: Wij moeten het, kiezende de weg der (atoom-)weerloosheid, aan God overgeven. En dat laatste is uiteraard het klemmende in deze redenering. Want als iets bij de beschouwing van het moderne oorlogsvraagstuk, met al zijn apocalyptische perspectieven — welke wij overigens ook nimmer als werkelijk perspectief bij dit alles uit het oog mogen verliezen wel heel sterk moet bewegen en ons tevens kan troosten, dan is het wel dit, dat God het moet doen, dat wij helemaal in Zijn hand liggen, en dat niet de groten der aarde, maar Hijzelf elke vinger aan elke trekker moet sturen en bewaren. Laten wij het voor onszelf maar eerlijk bekennen: als mensen zitten wij met de wereld van vandaag lelijk in de knoop.

En daarom, zonder twijfel, wij moeten het aan God overlaten en overgeven. Maar dan niet in de weg der eigengerechtigheid, hoe verheven ook van menselijk-ethisch standpunt bezien, maar in die der gehoorzaamheid en der positieve activiteit. En die weg is voor de overheid ook thans niet die der weerloosheid. En het eenzijdig afzien van atoomwapens betekent in feite in de gegeven omstandigheden nu eenmaal weerloosheid.

In dit licht gezien is het hedendaagse atoom-pacifisme een (overigens menselijk begrijpelijke) vlucht. Maar dan niet een vlucht in het Godsvertrouwen, maar één voor de door God opgelegde verantwoordelijkheid.

En anderzijds, de wetenschap, dat de Heer der heren ook in een tijdperk van atoomwapens en atoomproduktie de wereld regeert en dat Hij dat in deze tijd mede doet door het instrument Zijner met H-bommen uitgeruste dienstknechten, de aardse overheden, geeft ons temidden van de geweldige spanningen en de ontzaglijke verantwoordelijkheden meer rust dan wanneer wij, mensen, zouden menen dat de bijbelse inrichting van het leven ons thans in de steek laat en dat wij het nu zelf maar moeten uitzoeken, en eigenlijk nu zelf maat de weg der wereld en de roeping der overheid daarin moeten bepalen.

Dit doet aan de ontzagwekkende ernst van het vraagstuk der atoom-bewapening niets af, evenmin als aan de noodzakelijkheid van pogingen om zonder de gerechtigheid in gevaar te brengen een algemene en gecontroleerde atoomontwapening tot stand te brengen, onzerzijds zelfs met de bereidheid om daarmede, al ware het ook eenzijdig, zover te gaan als maar even verantwoord is! En het doet evenmin

iets af aan de eis om nimmer vrede te hebben mèt of zich neer te leggen bij de tegenstellingen, zoals die zich nu in de wereld vertonen.
En moge vooral God de door Hem in hun verantwoordelijkheid geplaatste regeringen ervoor bewaren om met atoomkanonnen op mussen te gaan schieten.
Want dat kan elke overheid, bemand door zondige mensen, overkomen. Minder dan ooit kunnen wij het van vertrouwen op mensen verwachten. Daarover zullen wij het met alle pacifisten en met allen, die over de huidige bewapening in twijfel zijn, eens zijn.

Nieuw-Guinea

Hoewel in de afgelopen maanden ook van A.R. zijde bij meer dan één gelegenheid is gesproken over de verhouding met Indonesië en over, wat men dan noemt, de ,,kwestie" Nieuw-Guinea, en hoewel daaraan zakelijk op dit ogenblik niet veel is toe te voegen, wil ik toch aan deze zaak niet voorbij gaan, al was het alleen reeds om nog eens weer te doen uitkomen, hoezeer deze dingen ons ter harte gaan. De verhouding tussen Indonesië en Nederland is wel op een zeer ernstig dieptepunt geraakt, zo ernstig, dat wij ons moeten afvragen, of er, zover als wij vooruit kunnen zien, nog wel

uitzicht op verbetering is. Velen laat dit niet los. En dat is niet alleen begrijpelijk, het mag ons ook geen van allen één ogenblik loslaten. Er leeft vooral bij de zendingsmensen, die, los van stoffelijke belangen, zo nauw aan de volken van Indonesië verbonden zijn, de haast wanhopige vraag: Is er dan geen uitweg? Is er dan geen mogelijkheid om weer tot een gesprek te komen?

Er zijn onder hen, die in het zoeken van een oplossing zover gaan, dat zij van de Nederlandse regering vragen haar verantwoordelijkheid tegenover eigen onderdanen ter zijde te stellen. Die Nieuw-Guinea — met de beste bedoelingen, naar ik aanneem, zowel ten opzichte van Indonesië als van Nieuw-Guinea zouden willen gebruiken als ruilobject om daarmede de vriendschap van Indonesië te kopen.

Veronderstel, dat die vriendschap daarmede gekocht zou kunnen worden hetgeen uit niets blijkt dan zou dat een vriendschap zijn op ondeugdelijke basis en zou zij daarom in zich zelf ondeugdelijk zijn. Dat is westers gedacht, zegt men. Wellicht. Maar dat tast op geen enkele wijze aan. dat het voor ons met alle onbegrip vaak en een misverstaan van anderen, gaat en moet gaan om de beleving van wezenlijke normen inzake overheidsverantwoordelijkheid, staatsbestuur

en internationaal verkeer van staten. Indien men die loslaat gaat men de weg op van Prof. Röling, die in wezen het grondbegrip der gerechtigheid in de Internationale samenleving gaat relativeren. Als men dat doet. kan men de hele strijd om een internationale rechtsorde wel opgeven.

Het is overigens niet in te zien welk wezenlijk belang wij zouden dienen met nu Nieuw-Guinea aan Indonesië prijs te geven. Het punt, waarover het gaat in de betrekkingen met Indonesië, is immers tenslotte niet Nieuw-Guinea. Het is natuurlijk wel een punt voor de Republiek, ik wil dat niet ontkennen. Maar het is opgeblazen en geleidelijk aan daardoor voor Indonesië zelf naar binnen en naar buiten tot een heet hangijzer en welhaast tot een casus belli gesmeed. Maar niemand, ook Indonesië zelf niet, zal kunnen waar maken, dat zijn zelfstandig en volwaardig politiek en economisch bestaan daarbij in het geding is.

De werkelijke oorzaken van de slechte verhoudingen liggen dieper, dat is duidelijk. Is het de vrees van Indonesië voor pogingen van Nederland om ginds nog een vinger in de pap te houden, is het de vrees voor koloniale neigingen van Nederlanders, is het het koloniale verleden, is het de moeizame souvereiniteitsoverdracht, is het de begeerte om

in de eerste ontwikkelingsfase van een zelfstandig staats-
bestaan nu juist niet op enigerlei wijze afhankelijk te zijn
van of gebonden aan de vroegere politieke beheerder, zijn het
persoonlijke rancunes, is het een elkander in oosterse en
westerse mentaliteit niet verstaan, zijn het misverstanden
omtrent al of niet vermeende afspraken bij de souvereiniteitsoverdracht?

Bij het stellen van al deze vragen denk ik niet aan die
Indonesiërs, die Nederland en de Nederlanders haten, maar
aan hen, die het ook oprecht wel anders zouden willen, en
in het bijzonder aan hen, met wie wij ons in het christelijk
geloof verbonden weten. Mogelijk spelen al de genoemde
factoren een rol. Wij zullen ze, waar dat mogelijk is, moeten
begrijpen en respecteren. En als wij over en weer begeren
tot betere betrekkingen te komen, laten wij het daar dan
over hebben. Indien men van Indonesische zijde een gesprek
zou willen hebben, dan zou het voor de hand liggen dat het
eerst daarover zou moeten gaan, alvorens men Nieuw-Guinea
aan de orde zou stellen.

Overigens is het openen van een gesprek, althans wanneer
het van Nederlandse zijde zou moeten geschieden, wel een
uitermate moeilijke zaak geworden.

Er zijn tenslotte vanwege de Republiek Indonesië jegens

Nederland dingen gedaan, welke geen enkele regering, die zich van haar verantwoordelijkheid jegens haar onderdanen en van haar plicht om in de samenleving der staten een waardige plaats in te nemen bewust is, over haar kant zou mogen laten gaan. En dat is geen kwestie van hoogmoed of prestige, geen kwestie van mentaliteitsverschillen, maar een zaak van het dienen van recht en vrijheid in de omgang der volken. En men make ons niet wijs, dat de Indonesische leiders dat niet begrijpen.

Men zegt, dat wij de Indonesische mentaliteit niet verstaan. En dat zal voor een deel ook wel zo zijn en dat zal ongetwijfeld ook wel veelal onbedoelde en ongewilde spanningen en misverstanden hebben veroorzaakt. Maar het schijnt uitgesloten, dat de leidende Indonesische figuren, die in het algemeen zowel de westerse als de oosterse mentaliteit kennen, niet verstaan dat men juist Nederland inzake een gesprek met Indonesië in een impasse heeft gebracht, een impasse, die, zoals het er nu voorstaat, alleen door Indonesië zou kunnen worden doorbroken, al was het alleen maar door eens heel duidelijk te zeggen of men werkelijk goede betrekkingen met Nederland wenst en, zo ja, wat men daaronder verstaat. Want juist thans moeten wij wel tot de

conclusie komen, dat men niet anders wil.

Maar laten de Indonesische leiders goed beseffen, en laten vooral ook de Indonesische volken het weten, dat het ons

diep in het hart raakt, dat de verhouding is zoals zij thans is. Laten zij weten, dat wij daarmede allesbehalve vrede kunnen hebben.

Ik zeg dit, als voorzitter van een partij, die zich tot het laatst toe tegen de souvereiniteitsoverdracht heeft verzet, omdat zij meende, dat de tijd daarvoor niet rijp was, maar die er, nu de souvereiniteitsoverdracht een feit is geworden, geen enkele twijfel over wil laten bestaan, dat zij deze volkomen aanvaardt.

Ik zeg dit, als voorzitter van een christelijke politieke partij, niet om daarmede in de eerste plaats Nederlandse belangen in Indonesië te dienen of veilig te stellen, hoe rechtmatig en eerbaar die ook zijn, maar omdat wij moeten constateren dat er „een ban in het leger" is.

Ik zeg dit, als woordvoerder van een bevolkingsgroep, wier zonen zich in grote getale met hart en ziel aan Indonesië hebben gegeven en nog geven, zelfs niet omdat ik meen dat Nederlanders ook nu nog nuttige diensten in en voor

Indonesië zouden kunnen verrichten. Tenslotte moeten de Indonesiërs zelf uitmaken of zij deze diensten kunnen en willen gebruiken.

Ik zeg dit, omdat wij ons tenslotte door de diep-ongelukkige ontwikkeling der laatste jaren, en door schuld en zegen van het verleden heen met de volkeren van Indonesië verbonden zijn blijven gevoelen. En dat wij er naar snakken, dat daar in de toekomst nog iets goeds uitkomt voor ons samen. En dat wij niets liever zouden willen dan dat op een redelijke en rechtmatige en christelijke wijze de impasse werd doorbroken.

Maar laat men de zaak dan niet ophangen aan de overdracht van Nieuw-Guinea. Want dan kan in de gegeven omstandigheden voor ons niet anders gelden dan: non possumus.

En mogen mensen als Prof. Verkuyl en anderen verstaan, dat zij door in hun op zichzelf niet alleen begrijpelijke maar ook werkelijk begrepen bewogenheid, de zaak wel aan Nieuw-Guinea op te hangen, deze zaak in strijd met hun eigen bedoelingen alleen maar moeilijker maken en vertroebelen.

Want, ik herhaal het, tenslotte zit het niet vast op Nieuw-Guinea. Er zitten heel andere dingen in de weg. Veronderstel nog eens weer, dat om de lieve vrede wil overwogen

zou mogen worden — wat niet alleen wij, maar tot nu toe

alle bonafide Nederlandse partijen ontkennen — Nieuw-Guinea in te brengen als ruilobject voor een goede verhouding met Indonesië, zelfs dan is er voor ons geen enkele betrouwbare aanwijzing, dat het goed zou komen. Dat er op dit ogenblik met Indonesië zelfs niet gepraat kan worden over Nieuw-Guinea zit juist vast op die andere, dieperliggende oorzaken.

Want, ach, ik weet wel: het is praten achteraf, maar als de staatkundige ontwikkeling van Indonesië en de verhouding met Nederland zouden zijn gegroeid, zoals zij in de R.T.C.-overeenkomsten waren voorzien, als de federale staatsstructuur werkelijkheid was geworden, als de Nederlands-indonesische Unie op enigerlei wijze inhoud had gekregen en niet was gefrustreerd, als President Soekarno niet reeds kort na de souvereiniteitsoverdracht de inlijving van Nieuw-Guinea per 1 januari van het volgend jaar als een feit had geproclameerd, als Indonesië niet de R.T.C.-overeenkomsten en de handelsakkoorden had opgezegd op een wijze, die streed met alle volkenrechtelijke regels, als Indonesië zijn pretentie van rechtsstaat door processen als die tegen Jungschlaeger en Schmidt niet ernstig had geschaad,

als de Indonesische regering niet had gelonkt naar het communisme, als Indonesië tenslotte niet op een door niets gerechtvaardigde wijze de Nederlanders uit het land had verdreven en de Nederlandse belangen had geconfiskeerd, zou dan in het gesprek ook het punt Nieuw-Guinea, vooral ook met het oog op de belangen van de Papoea's — want daar ligt ten aanzien van Nieuw-Guinea de Nederlandse verantwoordelijkheid — niet geheel anders gelegen hebben? De vraag stellen is, geloof ik, haar beantwoorden.

Gedane zaken nemen geen keer. zegt het spreekwoord. Moge God wel een keer brengen in de betrekkingen van Indonesië met Nederland. Dat wil niet zeggen, dat wij onze activiteit kan op dit ogenblik alleen bestaan in het duidelijk zeggen waar het op staat.

Het geestelijk besef in de reformatorische kring

Tenslotte wil ik nu nog enkele beschouwingen wijden aan een geheel andere en mijns inziens zeer belangrijke zaak. Ik doel hier op de ontwikkeling van het geestelijk besef, het geestelijke denken en de geestelijke stijl in onze kring, althans in de kring van hen, die krachtens belijdenis en reformatorische afkomst tot ons behoren.

Er zijn bepaalde symptomen, zowel onder de geestelijke leidslieden als in, wat ik even zou willen noemen, de „gemeente" — geen van beide begrippen is hier uitsluitend

kerkelijk bedoeld — die het naar mijn mening noodzakelijk maken, dat wij daaraan met elkander aandacht schenken.

Wij maken ons in deze tijd niet ten onrechte vaak zorgen over verslapping van het christelijk organisatiebesef en over het behoud van de georganiseerde protestants-christelijke invloed in ons volksleven. En wij doen dit in de kwaliteit waarin wij hier vandaag zitten, uiteraard in het bijzonder met betrekking tot het terrein van de politiek.

Er zijn allerlei oorzaken voor de teruggang der anti-revolutionaire partij in de laatste jaren aangevoerd: gebrek aan lijn, meedoen aan het kabinet, verkeerd beleid, wisseling van leiding, niet aansprekende propaganda, algemene geest van materialisme en zo is er wel meer te noemen.

Ik doe daaraan op dit ogenblik niets af. Maar ik geloof wel te mogen zeggen, dat wij ons allen ervan bewust zijn, dat de werkelijke oorzaken tenslotte dieper liggen. Zonder om het in moderne termen uit te drukken de conjuncturele verschijnselen te onderschatten, meen ik dat wij vooral ook op de structurele spanningen en oorzaken moeten letten. En zou één dier diepere, de structuur rakende oorzaken niet zijn een verzwakking van het reformatorische besef, een ver-vaging van het geestesmerk der reformatie in ons denken, in onze levenshouding, in onze levensstijl, in ons kerkelijk en

politiek handelen, kortom in ons gehele Christen-zijn in de moderne samenleving?

En nu zullen er wellicht zijn, die zeggen: en als dat nu zo is, die verzwakking en die vervaging van dat tenslotte historisch bepaalde gereformeerde kenmerk, is dat dan zo erg?

Wij zijn er in onze hevige tijd met zijn onvoorstelbare nieuwe ontwikkelingen en spanningen niet zo gauw van ondersteboven, wanneer een bepaalde grote gebeurtenis in het verleden, of een bepaalde diep ingrijpende historische invloed in ons leven aan het vervagen gaat. Alles, ook de grote doorbraak der Reformatie in de 16e en 17e eeuw en de inwerking daarvan als historisch proces op het levensbesef en de denk- en levensstijl der reformatorische bevolkingsgroep, alsook het op basis daarvan in de 19e eeuw ontstane christelijk organisatiebesef, heeft tenslotte zijn bestemde tijd. Als, zal men zeggen, wij de Bijbel maar vasthouden, en daarbij blijven leven, dan gaat het ons niet meer om die Reformatie als zodanig of om het historisch bepaalde reformatorische besef.

En op zichzelf is dat natuurlijk waar. Of eigenlijk ook weer niet. Want, afgezien van het feit, dat nu juist dat leven

bij en met en uit de Bijbel de boodschap en de betekenis der Reformatie is geweest, zullen wij altijd weer hebben te beseffen, dat het concreet Christen-zijn in de samenleving niet een theoretische en op zichzelf staande zaak is, maar dat het in zijn concrete vorm en gestalte ontspruit uit een historisch geestelijk ontwikkelingsproces en daarop ook voor de toekomst moet voortbouwen. Als zodanig is het echte reformatorische besef een wezenlijk kenmerk van de geestelijke gestalte, die wij, ook als politieke partij, willen representeren.

Het levensbesef en het geestesmerk, die vanuit de Reformatie, zoals die zich in ons nationale bestaan heeft geopenbaard, in ons volk zijn gevormd, zijn niet alleen vruchtdragend en een zegen geweest in het verleden, maar zijn een kracht ten goede ook nu.

En natuurlijk, die kracht werkt dan tenslotte in de tijd en zij geldt, wat vorm en stijl betreft, ook vaak slechts heel speciaal voor ons land! Maar laten wij dan niet vergeten, dat wij tenslotte ook in de tijd en in Nederland werken, ook nu de grenzen verder opengaan.

Dat wij in ons beginselprogram nog steeds zeggen, dat de anti-revolutionaire richting de grondtoon van ons volks-

karakter vertegenwoordigt, is maar niet een zekere sentimentele heenwijzing naar het verleden en naar het geboorte-uur van ons nationaal volksbestaan, maar een opdracht en een pretentie voor het heden. En dat is geen anti-papisme moet ik er misschien (ter vermijding van eerder voorgekomen misverstanden) bij zeggen. Want, wat dit betreft, geloof ik, dat de hedendaagse omstandigheden en verhoudingen ons samen met de Rooms-Katholieken weer heel sterk in contact brengen met de diepste oorsprongen der Christelijke Kerk.

Gezamenlijk optreden

ik wil in dit verband onder vooropstelling van het behoud van onze eigen positiekeuze in concreto als zelfstandige partij en in een nuchter besef van de realiteit zoals die ligt — wel zeggen, dat het, gelet op de grote lijn der politiek, dus in wereldverband gezien, van grote betekenis zou zijn indien de christen-democratische partijen in ons land zich zoveel mogelijk in een gezamenlijk optreden zouden sterk maken. Ik meen, dat dit de duidelijkheid ook in de Nederlandse politiek ten goede zou komen — zoals dit ook in andere Europese landen de duidelijkheid der politiek ten goede komt — ook wanneer dit, zoals bij ons het geval is, geschiedt onder het behoud van ieders eigen organisatorische

en principiële zelfstandigheid.

Er wordt ook in onze kring in deze tijd sterk geappelleerd op de missionaire roeping, het apostolaat niet alleen van de Kerk, maar van de Christen als zodanig in de moderne samenleving. Daarnaast en veelal in verband daarmede is er soms een zekere vrees voor „beginselen", althans — zoals men dat noemt — voor het werken met en volgens beginselen, een vrees voor geformuleerde vastlegging van uitgangspunten, leefregels en koersbepalingen voor ons gedrag als Christenen in deze wereld. Men is bang voor rechtlijnigheid. En men staat daarom soms nogal eens sterk kritisch en soms zelfs aarzelend tegenover het werk en het optreden bijv. van nu eenmaal binnen het raam van bepaalde beginselen en actie-vormen opererende christelijke organisaties. Zulks in verband met het gevaar van veruitwendiging en — om het denigrerende en in wezen vijandige woord te gebruiken — van verzuiling.

Nu moeten wij direct vooropstellen, dat als er iets is dat deze zeer bewogen tijd met zich meebrengt, het wel dit is, dat wij weer duidelijk worden bepaald bij de missionaire roeping van de gemeente van Christus. De eis tot beleving van Jezus' evangelisch testament. Zijn laatste wilsbeschikking

op aarde, wordt ons, in deze tijd van apocalyptische spanningen en van een directer dan ooit geconfronteerd zijn met de nood, ook de geestelijke nood, van de gehele wereld, wel bijzonder na aan het hart gelegd.

Open oog voor organisatie-gevaren

En wat dat andere punt betreft, de vrees voor „beginselen" en voor ,,organisatie', wij zullen onze ogen voor de gevaren, welke hier liggen, bepaald niet mogen sluiten. Ik meen, dat wij hier — onder vooropstelling van de noodzakelijkheid en de grote zegen van christelijke organisatie — bewust en rustig van gevaren mogen spreken.

Van de zijde van de doorbraak heeft men, zoals U weet, het christelijk organisatiewezen vooral op twee punten aangevallen. Men heeft gezegd: de mensen der christelijke organisaties hebben de neiging zich in de eigen kring op te sluiten en het zicht op en de bewogenheid met de wereld, de wereld in nood, om hen heen te verliezen. En dat gaat ten koste van het missiebesef, zo zegt men.

Nu is dit verwijt in zijn algemeenheid, naar ik meen, zowel voor het verleden als voor het heden in de kern beslist onbillijk en onjuist. Maar tóch, er zit iets in, waarvoor wij bepaald niet blind mogen zijn of onszelf zonder zonde achten.

In onze christelijk-organisatorische praktijk zijn wij stellig niet steeds aan dit gevaar ontkomen, evenmin als wij er ook nu steeds aan ontkomen.

Daar is telkens weer, van dag tot dag, het gevaar, dat wij onze organisatie, onze christelijke organisaties niet alleen zien als middel strekkende tot bevordering van een ander doel en dienende mede voor de vervulling van onze missionaire roeping, maar dat wij erin gaan zien een doel in zichzelf. Wij zullen onszelf en elkander op dit punt telkens weer hebben te onderzoeken. Want het is een reëel gevaar en, laten wij het beseffen, een verleiding van ons christelijk-organisatorisch bezig-zijn.

Gevaar van „principieel-willen-zijn”

En het andere verwijt raakt de beginselen. Men vindt ons vaak eigengereide mensen, die krachtens hun principes het zo heel goed menen te weten. Men verwijt ons, dat wij meer geneigd zijn onze menselijke formuleringen van standpunten en levensnormen en ons organisatiestramien te gaan vereenzelvigen met, zo niet in de plaats stellen van, Gods structuurplan en Zijn geboden, dan ze te zien als een belijdenis en beleving van de gehoorzaamheid daaraan.

Ook dit verwijt zullen wij in zijn algemeenheid met grote

scherpte mogen afwijzen, want dat is niet de geest der Reformatie, maar tóch, er zit ten aanzien van de dagelijkse praktijk van ons leven wellicht heel wat in.

Hier ligt een niet te ontkennen gevaar van het „principieel-willen-zijn". Wij zullen onszelf ook op dit punt in ons werk en in onze formuleringen en standpuntbepaling moeten onderzoeken en ons moeten stellen onder de toets van de Bijbel. Want alleen dat kan ons bewaren voor zelfverzekerdheid, voor eigengereidheid en voor een „het zo precies weten".

En wanneer wij daarop worden gewezen, dan is dat

terecht, want dan hebben wij dat nodig. Maar toch meen ik, dat wij ons anderzijds wel eens moeten afvragen of zich hier en daar, zowel in hetgeen men soms van de kansel hoort als in andere uitlatingen, niet een ontwikkeling van het geestelijk besef over deze dingen openbaart, die niet onbedenkelijk is en die afbuigt van wat ik hiervoor het Reformatorische besef heb genoemd.

Ik weet wel, in discussies hierover blijkt, gelukkig, vaak, dat het met die afbuiging meevalt. Zo geloof ik, dat bijvoorbeeld een discussie, zoals die welke enkele maanden

geleden tussen Dr. Bruins Slot en Ds. Lammens is gevoerd, niet alleen verhelderend maar tenslotte ook verenigend heeft gewerkt. Het kan ook wel eens vastzitten op het de goede toon van het gesprek niet weten te vinden of op het redeneren vanuit een geheel verschillende praktische levenssfeer.

Toch meen ik. dat deze zaak in haar algemeenheid niet met ..misverstanden" en ..toon" kan worden afgedaan. De vraag, waarom het gaat, is deze of men, door zich in een appèl op het missiebesef af te zetten tegen — wat ik even zou willen noemen de ..geijkte" gereformeerde en christelijk-organisatorische opvattingen en vormen, de christelijke levenshouding niet scheef trekt.

Program

Het Christen-zijn in deze wereld — en dat geldt dus ook voor politieke en sociale activiteit — is niet alleen maar een zaak van gezindheid, van naastenliefde, maar niet minder een zaak van beginselen, uitgangspunten, die op het terrein van de staatkunde bijv. ten diepste de visie op overheid en staat en maatschappij bepalen. Het is dus niet minder een zaak van program. Eigenlijk is dat natuurlijk één en hetzelfde. maar ik ben bang, dat men dat laatste wel eens vergeet, althans te weinig laat wegen. En ook te weinig wil leven uit en rekening houden met de realiteit, dat de formu-

lering en beleving en toepassing van beginselprograms of
programs van actie tenslotte geschiedt door zondige mensen.
De constatering, dat wij met onze zo zorgvuldig geformu-
leerde principiële standpunten in de praktijk van het ver-
anderende leven vastlopen, of dat er van een werkelijk principieel-zijn soms zo weinig terecht komt in ons dagelijks handelen kan vooral jongeren er toe brengen om zich naar
van principes of van een principiële politiek af te wenden.
Wij, mensen van deze tijd en onder de indruk van de

ontzaglijke dingen van die tijd, ook in geestelijk opzicht,
kunnen de neiging hebben ons op Icarus-vleugels boven dit
alles te verheffen en dan tot de conclusie komen, dat alles
ondersteboven moet. Moeten wij dat echter maar niet aan
God overlaten? Want wij maken toch brokken en stichten
misschien verwarring in de geesten van velen. Laten wij maar
met de beide benen op de grond blijven staan hier en nu,
en dankbaar zijn voor hetgeen in gebrekkigheid maar ook
in eenvoudige vroomheid door velen wordt gedaan. En dan
moeten wij het ook hier maar aan God overlaten of Hij
daarvan in Zijn genade wat kan gebruiken voor de bouw
van Zijn Koninkrijk.
Nuchter zijn

Wij zullen altijd maar heel nuchter en heel reëel moeten beseffen, dat wij onze roeping van Godswege, ook onze missionaire roeping, in ons gewone dagelijkse werk van gezin of politiek of school vervullen als zondige mensen en in tijdelijkheid, in betrekkelijkheid en in historische gebondenheid. En ook met formuleringen, programpunten, organisatievormen en een geestelijke habitus, die van dat alles nooit los staan.

En dan gaat er door de stormen van de tijd van onze eigen zekerheden of van ons organisatorisch gebouw of van onze geestelijke habitus beslist nogal eens wat onderste-boven. wat niet houdbaar is gebleken. Een gebeurtenis als een oorlog of een bezetting, zoals wij die beleefd hebben, ruimt wel wat dood hout op.

Wij zullen in de diepe zin van het woord de humor ervan moeten inzien, indien heilige huisjes, die wij gebouwd hebben, worden weggevaagd of wanneer bijv. soms vormendienst aan het licht komt, waar wij geestelijke waarden aanwezig hadden gewaand, of automatisme blijkt te gelden waar een werkelijk leven uit het geloof zou moeten worden verwacht. Want ondanks dit alles zullen wij met onze geformuleerde beginselen, net onze organisatorische middelen

en met een levenshouding, gevormd mede door wat dan heet het ,,erfdeel der vaderen", heel eenvoudig en vaak doodgewoon in dit leven, waarin wij staan, hebben te werken.

Hij die onder de indruk van de gevaren en de gebrekkigheid — de grote rijkdom en praktische betekenis van dit werk onderschat, vergist zich deerlijk en maakt ten opzichte van het christelijk bezig-zijn in de samenleving een ernstige fout.

„Steilheid '

Er is voor de Christen ook het gevaar, dat hij onwerkelijk in dit leven gaat staan. Dat is ook in de geschiedenis wel gebleken. Maar dat is zeker niet de levenshouding der Reformatie. Eén van de kenmerken met name van het Calvinisme is altijd geweest een zekere „steilheid '. Hierin ligt ongetwijfeld een gevaar voor zelfverzekerdheid en eigenwijsheid. Maar er ligt niet minder in een stuk kracht, eenvoudige geloofs- en levenskracht. Wij mogen juist in een tijd van geestelijke verwarring dit „steile ' niet verwaarlozen. Wij mogen dit element handhaven als een kostbare karaktertrek van een Reformatorische levenshouding.

De stroom van deze tijd

Velen nemen ten opzichte van het leven in onze onge-

twijfeld enerverende tijd een houding aan, als gaat het om een sprong in het duister met de handen omhoog! „Wij kunnen niet anders, God helpe ons. ”

Ligt er in de veelvuldige verwarring der geesten, die wij constateren, niet vaak een zich mee laten drijven op de stroom van deze tijd, als angstige drenkelingen? En vergeten wij niet vaak, dat wij deze tijd maken en dat daar onze verantwoordelijkheid ligt?

Er is onmiskenbaar een sterke laatste-der-dagen-stemming. En daar zit voor een Christen natuurlijk iets in. Wij zullen van die stemming altijd wat in ons moeten hebben. Maar er zit ook iets in van een de huidige tijd niet aankunnen, van een, in Christus, niet aandurven. En dat is niet de houding van de Bijbel of van de Reformatie.

Wij leven in een tijdperk van grote veranderingen. Wij kunnen, wat dit betreft, rustig stellen, dat wij, naar aardse maatstaven gemeten, leven in een tijd van revolutionaire veranderingen in uitwendige en in geestelijke zaken. En ofschoon wij moeten oppassen, dat wij ons niet laten mee-slepen door de acuutheid en het emotionele van de huidige vraagstukken, zullen wij evenzeer moeten weten, dat wij minder dan ooit klaar komen in de problemen van deze tijd

met schablones uit het verleden. Wij zullen dat ook als politieke partij voluit hebben te beseffen.
Mits wij ook tot onze bemoediging blijven zien, dat het revolutionaire der veranderingen slechts naar aardse maatstaven is gemeten.

Men spreekt veel over generatieverschillen. De jeugd beleeft en benadert deze tijd op een geheel andere wijze dan de ouderen, zegt men. En dat is natuurlijk ook zo. Dat is altijd zo geweest en in een hevige tijd geldt dit in heviger mate. Als het goed is geeft dat ook geen werkelijk storende moeilijkheden en vullen zij elkander vanzelf aan.

Maar er kan ook kortsluiting ontstaan tussen twee elkaar opvolgende generaties, vooral in die zin, dat de jongere generatie zich uitdrukkelijk afzet tegen de oudere.

Daarom zullen wij er ons steeds voor moeten hoeden, ook in de eigen kring, deze generatieverschillen te overspannen. Want ook hier geldt, dat alleen maar naar aardse en zeer eigentijdse maatstaven gemeten, de verschillen soms zo groot schijnen. Het kan ook een mode worden om met generatieverschillen te werken.

Wij zullen de werkelijke verschillen alleen vruchtbaar kunnen opvangen en verwerken, wanneer uiteindelijk beide

generaties weten, dat zij tenslotte ieder voor zich maar heel kleine en lokale, en dan nog op elkander aansluitende fasen vertegenwoordigen in een grote, lange en wereldomvattende geschiedenis. Dan valt er veel van het gevaar van kortsluiting weg, terwijl als het goed is, de spanning blijft. Even zo klein, zo bekrompen, zo hoogmoedig het is, wanneer de oudere generatie of het verleden meent over de jeugd, over de toekomst te mogen heersen, even zo klein en bekrompen en hoogmoedig is het als wij, mensen van deze moderne tijd, menen te kunnen afrekenen met de geestelijke arbeid van vroegere geslachten. Het is in onze, sterk in beweging zijnde tijd, geloof ik, goed en nuttig deze dingen in het juiste evenwicht te zien. Opdat wij vooral de grote lijn niet uit het oog verliezen. Want op die grote lijn komt het aan juist nu wij in deze hevige wereld worden geconfronteerd met geestelijke verwarring, generatie-verschillen en met een atomaire revolutie naar de militaire en naar de vreedzame zijde.

De grote lijn

En het uitzetten van die grote lijn is geen mensenwerk, zij hangt niet af van onze eigen positie-bepaling in de huidige wereld of van momentele spanningen of geestelijke stromingen. Zij ligt vast in Gods raadsplan, waarvan Hij ons het

begin, het Middelpunt en het einde heeft geopenbaard.

Het zicht op deze grote lijn zal de mensheid in een angstig wereld tenslotte kunnen behoeden voor verwarring der geesten, voor een vastraken in het probleem der atoombewapening en voor een kortsluiting in de opvolging der generaties.

Dit zicht zal haar boven het onmiskenbare pessimisme van deze tijd kunnen uitheffen in een reëel ervaren van de blijdschap van het geloof.

Want met die blijdschap zullen wij tenslotte. God zij dank. altijd weer mogen eindigen. En dat niet slechts als apocalyptisch perspectief naar het toekomstige Koninkrijk, maar ook heel direct in de zin van een genieten van de grote rijkdom van de tijd, waarin wij thans, door Gods gunst, mogen leven.

Dat is de drijfkracht geweest van ons geestelijke voorgeslacht in vroegere eeuwen. Dat heeft ook, in aards opzicht, tot grote prestaties en tot zakelijke arbeid gedreven. Dat zal ook, tegen alle nihilisme en pessimisme in, nu onze levenshouding mogen en moeten bepalen. Hierin ligt uiteindelijk ook als politieke partij onze boodschap.